

HASNIJA MURATAGIĆ-TUNA

UDK 811.163.43**38

Filozofski fakultet, Sarajevo

NEŠTO O NAUČNOM FUNKCIONALNOM STILU

Upotreba jezika kao sredstva komunikacije i stvaralaštva veoma je složena pojava. Postoji veliki broj različitih životnih situacija u kojima se jezik upotrebljava. Samim tim postoji i širok raspon varijacija u izboru jezičkih sredstava izražavanja. Dakle, jezik nije homogen jer se ne ostvaruje kao sasvim jedinstvena cjelina. Na njega utječu i brojne nejezičke pojave. Zato se prirodni jezik raslojava u više pravaca. Sociolingvisti govore uglavnom o funkcionalnom, socijalnom, individualnom i teritorijalnom raslojavanju jezika. Međutim, često se spominje i vremensko raslojavanje, odnosno vertikalno i horizontalno itd.¹

Prvim začetnikom ideje o funkcionalno-stilističkom posmatranju i proučavanju jezika u savremenom smislu ovoga termina neki (R. Simić i J. Jovanović) smatraju A. A. Potebnju.² Mada ima mišljenja da prave začetke funkcionalne stilistike nalazimo u učenju Praške lingvističke škole, B. Tošović B. Havraneka smatra ocem ove oblasti jer je "trasirao put kojim će se F(unkcionalna)-stilistika razvijati".³ Ustvari začetke ideja o funkcionalnoj stilistici treba tražiti u klasično doba, u djelima starih mislilaca, počev od Aristotelove *Poetike*, *Retorike*, *Organona*, Kvintilijanovog *Obrazovanja govornika* itd., odnosno prve prave začetke nalazimo u učenju Praške lingvističke škole.⁴ Ona je

¹ Više o tome v. M. Radovanović, *Sociolingvistika (Raslojavanje jezika)*, Književna zajednica Novog Sada, Dnevnik, Novi Sad, 1986, 165-184.

² *Osnovi teorije funkcionalnih stilova*, Jasen, Beograd, 2002, 14.

³ *Funkcionalni stilovi*, Beogradska knjiga, Beograd, 2002, 33.

⁴ B. Tošović, *navedeno djelo*, 32.

naročito doprinijela afirmaciji ideja o funkcionalnim stilovima (B. Havranek, A. Jeldička, R. Jakobson, J. Mistrik, slovački teoretičar našeg vremena, kao i savremeni lingvisti bivšeg Sovjetskog saveza, tzv. ruska škola: V. V. Vinogradov, L. B. Ščerba, E. Ruzel, M. N. Kožina. I rezultati lingvisti sa Zapada također se mogu "iskoristiti za jednu dosljednu, potpunu i konzistentnu teoriju funkcionalnih stilova" (Č. Moris, Dž. L. Ostin, Dž. Serl, odnosno njihovo učenje o govornim činovima).⁵

Funkcionalno raslojavanje jezika jeste univerzalna osobina svih razvijenijih jezika svijeta. Radi se o vrlo složenom i veoma kompleksnom fenomenu koji se "parametrizacijom jedne uske naučne oblasti ne može u potpunosti i cjelovito sagledati".⁶

Kao što smo već rekli, veliki je značaj "pražana" u rasvjetljavanju ove problematike. U proučavanju funkcionalnih stilova oni su dali originalne ideje i plodna istraživanja još u čuvenim *Tezama (Travaux du Cercle Linguistique de Prague, I, 1929. godine)*: razmatrajući stil u širokom komunikacijskom prostoru konstituisali su glavna načela funkcionalne stilistike. Naime, zastupali su gledište da jezik treba proučavati u svim vidovima, primarno sa sinhroničkog, ali i sa dijahroničkog aspekta. Znači svestrano. Razradili su učenje o jeziku kao sistemu koji ima svoje funkcije s obzirom na cilj upotrebe. Ustanovili su da izbor jezičkih sredstava zavisi od ciljeva iskaza, odnosno da funkcionisanje jezičkog sistema stoji u direktnoj vezi s različitim ciljevima iskaza. Smatrali su da jezik ima dvije osnovne funkcije: komunikativnu (socijalnu) i ekspresivnu (izražavanje vlastitih emocija ili emocija sagovornika). Zavisno od vanlingvističke stvarnosti u socijalnoj funkciji jezika razlikuju se funkcionalne posebnosti, tačnije različiti funkcionalni jezici ili stilovi. Neki čak smatraju da su autonomnost funkcionalnih stilova "pražani" preuveličali.⁷

Istraživanja raznolikih oblika funkcionalnog i drugih raslojavanja standardnog jezika na našim prostorima dugo su bila u drugom planu. Empirijska istraživanja sistemskih osobina pojedinih funkcionalnih stilova također su bila oskudna. Doduše, postoji određen broj radova koji je rasvjetljavao brojne probleme funkcionalne stilistike. Već poslije 1970. godine množi se literatura o funkcionalnim stilovima koja se bavi problemom teorijskog, posebno sociolingvističkog stanovišta,⁸ pa je "teorijska slika funkcionalnih stilova u potpunosti zaokružena, a uvećana je i njihova detaljna nomenklatura, uključujući tu i varijetete: međustilove, podstilove, žanrove".⁹

Funkcionalni stilovi vezani su za ljudske djelatnosti "koje su se tokom istorije razvile i izdiferencirale, zavisno i od ciljeva koje je ljudska zajednica imala. Njihov nastanak (...) nije slučajna, nego je na neki način planiran. Naravno, funkcionalnih

⁵ R. Simić i J. Jovanović, *navedeno djelo*, 38.

⁶ B. Tošović, *navedeno djelo*, 10.

⁷ V. M. Minović, *Uvod u nauku o jeziku*, Svjetlost – OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1985, 175.

⁸ Već u univerzitetskom udžbeniku M. Stevanovića nalaze se primjeri iz publicističkog i naučnog stila. Do 1993. godine na našim prostorima objavljeno je više od šest stotina radova samo o naučnom stilu.

⁹ V. Srpski jezik na kraju veka, Institut za srpski jezik, SANU, Službeni glasnik, Beograd, 1996, 145.

stilova nema koliko i ljudskih djelatnosti: ima ih neuporedivo manje jer jedan funkcionalni stil koristi se u cijelom spektru srodnih djelatnosti, a osim toga on se dalje grana na podstilove i ulazi u kombinacije sa drugim stilovima."¹⁰

Tipologija funkcionalnih stilova predstavlja poseban problem. Danas ne postoji jedna, općeprihvaćena tipologija stilova, ali se na našim prostorima, kao najbolja, uzima ona koju daje B. Tošović u knjizi *Funkcionalni stilovi*.¹¹ B. Tošović razlikuje sljedeće tipove funkcionalnih stilova: *književnoumjetnički, publicistički, naučni, administrativni i razgovorni*. Prema principu opozicije grupiše ih u "stilske komplekse" (pismeni-usmeni, strukovni-nestrukovni, profani-sakralni, civilni-vojni itd.). U dodiru dva stila nastaju *međustilovi* (neki ih nazivaju hibridnim stilovima). Stilovi imaju svoje podstilove (*književnoumjetnički*, npr., kao podstilove ima *prozni, pjesnički i dramski; administrativni* ima *zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i personalni podstil* itd.). Kao najniži stepen diferencijacije javlja se žanr. Najviše ih ima književnoumjetnički, ali ih nema razgovorni funkcionalni stil.

Ovom prilikom bavit ćemo se samo naučnim funkcionalnim stilom, a proučavanje ovog stila "jedan je od najaktuelnijih problema savremene lingvističke. Nema skoro ni jednog rada iz oblasti funkcionalnog raslojavanja jezika u kome ne bi bila zastupljena manje ili više pitanja u vezi sa jezikom naučne proze. Interesovanje naučnika za ovu problematiku je sasvim opravdano i uslovljeno, pre svega, ekstralingvističkim faktorima, naime brzim razvojem nauke poslednjih decenija kao i prostorom njene socijalne uloge."¹² Zapravo, diferenciranje naučnog stila nastalo je tek kad se jezik razvio i obogatio apstraktnim pojmovima. "Praktično, on se pojavljuje u XVII vijeku, budući da je ranije kao jezik nauke uglavnom upotrebljavan latinski."¹³

Naučni funkcionalni stil uglavnom je opisan, ali ima određenih dilema i različitih tumačenja, tj. neslaganja oko nekih pojedinosti, počevši od samog imenovanja ovoga stila, njegove podjele, do opisa ekstralingvističkih ili lingvističkih elemenata. Nešto o tome reći ćemo u ovom radu, zadržavajući se uglavnom na novijoj literaturi o ovom funkcionalnom stilu (diskursu).

Danas se u našoj literaturi za ovaj stil (kao i druge) kaže da je funkcionalni, ali se upotrebljava i termin *registar*¹⁴, preuzet iz anglosaksonske literature, koji u svemu nije podudaran s onim što mi nazivamo funkcionalnim stilom, kao i termin *diskurs*, koji se opet izjednačava sa tekstom. Zapravo, diskurs i tekst dosta su neodređeni termini, upotrebljavaju se kao približni sinonimi.¹⁵

Kako se definiše funkcionalni stil?

¹⁰ N. Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Jasen, Podgorica-Nikšić, 2000, 112.

¹¹ Svjetlost, *Lingvistika – poetika*, Sarajevo, 1988.

¹² V. Zenčuk, *Problemi proučavanja sintaksičkih osobina naučnog iskaza u svetlu funkcionalno-stilske diferencijacije savremenog srpskog jezika*, NSS u Vukove dane, Beograd – Novi Sad, 1995, XXII/2, 317.

¹³ N. Vuković, *navedeno djelo*, 117.

¹⁴ Npr., R. Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1995, 165.

¹⁵ R. Bugarski, *navedeno djelo*, 149.

Prema ocjenama velikog broja lingvista najboljom se smatra definicija koju je navela M. N. Kožina. Ona glasi: "Funkcionalni stil je osoben karakter govora ove ili one socijalne vrste koja odgovara određenoj oblasti društvene aktivnosti i korelativnom obliku svijesti, koju stvaraju osobenosti funkcionisanja jezičkih sredstava u toj oblasti i specifična govorna organizacija, što joj daje određenu opštu stilističku obojenost ('makroobojenost')".¹⁶ Pojam funkcionalni stil jedan je od termina koji se najčešće upotrebljava u slavenskoj literaturi, s razlogom, jer, kako smo već rekli, zasnivanje funkcionalne stilistike vezuje se za Praški lingvistički kružok.

Međutim, M. Kovačević i L. Badurina¹⁷ izražavaju određenu rezervu prema ovom terminu, mada ga sasvim ne isključuju. Izložiti ćemo u najkraćim crtama kako one prilaze ovoj problematici.

Pojam funkcionalni stilovi upotrebljava se u tradicionalnom pristupu problematici jezičke raslojenosti. Misli se na određene jezičke podsisteme koji se međusobno razlikuju po nekim prepoznatim funkcijama (npr., *razgovorni stil* diferencira se fonološki, ali i leksički, morfološki, sintaksički; administrativni leksički i sintaksički, kao i na razini teksta; naučni leksički i sintaksički /stručna terminologija, uzročno-posljedični odnosi itd./). Funkcionalni stil mahom se dovodi "u vezu s pojmom podsustava standardnoga jezika, definiranim uzusom", tvrde M. Kovačević i L. Badurina.¹⁸ One inače smatraju da se jezik funkcionalno diferencira, ali je njegova diferencijacija uvjetovana razlamanjem na planove (na pismo i govor kao različite medije u kojima se jezik ostvaruje), pa se iste funkcije mogu ostvariti na bitno drugačiji način. Zato naglašavaju da raslojavanje jezika valja posmatrati "u istovremenosti horizontalne (jer funkcije generiraju *domene*) i vertikalne (jer mediji generiraju planove) njegove raščlanbe. Iako se to može činiti samo po sebi razumljivim (odnose između govorne i pisane realizacije pojedinih 'funkcionalnih stilova' uistinu se već ozbiljno problematiziralo u nekim dosadašnjim opisima), držimo da je oba aspekta nužno istaknuti već na razini uspostavljanja kriterija diferencijacije upotrebne sfere jezika, zvala se ona podjelom na funkcionalne stilove, podjelom na domene jezične realizacije, ili na jezične sustave."¹⁹ Smatraju da je to najbolje imenovati podjelom *polja diskursa* na *diskursne tipove* (diskursne tipove načelno smatraju i domenama). Govore o određenim nedostacima dosadašnjih analiza. Kažu da se manjkavost dosadašnjih analiza ogleda ponajprije u nedosljednom ispitivanju vertikalnoga raslojavanja neke upotrebne domene, "čemu razlozi ne leže toliko u nedostatku svijesti o razlikama između govorena i pisana jezika, koliko u nepročišćenosti kriterija standardizirane, mahom automatski preuzimane podjele"²⁰. Neke funkcije se posmatraju kao funkcije govora (*razgovorni stil*), a neke kao funkcije pisma (*znanstveni stil*). To dovodi do zanemarivanja nekih opisa. Npr. pitanje "razgovornosti" drugih stilova ostaje otvorenim zato što se pod pojmom razgovornog stila nastoji

¹⁶ Preuzeto iz knjige: B. Tošović, *Funkcionalni stilovi*, Beogradska knjiga, Beograd, 2002, 51.

¹⁷ *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2001.

¹⁸ *Navedeno djelo*, 14.

¹⁹ *Navedeno djelo*, 14.

²⁰ *Navedeno djelo*, 15.

pokriti čitava sfera funkcionalnim kriterijem klasifikacije zanemarenog plana govora ili ostaje pod upitnikom naučnost nepisanog diskursa nekog od naučnih područja koji se klasifikuje tematski, a usmjerava planu ispisa. Polazeći od globalne razine, razine izbora jezičkih strategija (kako govoriti) i pojedinačne razine izbora građe (šta govoriti). M. Kovačević i L. Badurina tvrde da se suočavamo s aspektima kvantifikacije i sistematizacije. Kad se radi o pojedinačnim situacijama, onda ograničene kvantifikacije ne može biti, jer je pojedinačnih situacija bezbroj (kao i tekstova), one neprestano nastaju. Ali taj neograničen broj situacija mora se podvesti pod nekakav ograničen broj kategorija, odnosno diskursnih tipova. Njih valja "pojmiti na najvišem stupnju apstraktnosti što ga dopušta njihova pragmatička usmjerenost (...). Taj visok stupanj uopćavanja dopušta osmišljenu i 'upotrebljivu', praktičnu kvantifikaciju (...). Kada bismo se služili nižim stupnjem uopćavanja, po svoj bismo prilici sebe lišili prijeko potrebne makroperspektive, a istovremeno bismo se našli suočeni i s nepreglednim mnoštvom kategorija što bi ih bilo i neprecizno i besmisleno iskazivati konačnim brojem. Tradicionalna funkcionalna stilistika isto tako barata tek s nekoliko kategorija koje podvode pod brojne potkategorije."²¹ (Govori se uglavnom o četiri, odnosno pet funkcionalnih stilova koji se dalje razlažu /B. Tošović razlikuje funkcionalni kompleks, međustil, podstil, žanr, tonalitet²²).

Uspostavljanjem četiri niza diskursa: privatni, javni, specijalizirani i multimedijalni M. Kovačević i L. Badurina otvaraju mogućnost da se svaka jezička pojava u diskursnome polju jezične zajednice učini relevantnom, ali ne odustaju od tradicionalnih termina (razgovorni, publicistički, administrativni, znanstveni). Oni su u njihovoj interpretaciji "relevantne i zamjetne oznake jezične upotrebe koje se rasprostiru diskursnim poljem, a kojima smo redistribuirali prostor protežnosti u nastojanju da prepoznamo dubinske procese koje jezik čine živim. Bitan je aspekt tih procesa, svakako i danas prema standardnojezičkoj normi."²³ U suštini, "školskoj" podjeli standardnog jezika na pet funkcionalnih stilova M. Kovačević i L. Badurina ne odriču obuhvatnost i operativnost. Ali najviše zamjerki stavljaju na odstupanja od utvrđene jednostavne mreže funkcionalnih stilova kada ih dalje granaju na potpodjele, međustilove, podstilove. Uobičajena diferencijacija jezika (pet funkcionalnih stilova) "uglavnom zanemaruje istaknuti distinktivni karakter plana jezične realizacije u kojem se kakav diskursivni tip ('fukcionalni stil') – kao podsustav sustava standardnog jezika – potencionalno ostvaruje."²⁴ Radi se o planovima govora i ispisa (parole), kao planovima jezičke realizacije. "Govor samom svojom prirodom unosi u dani jezični potkod razgovorne značajke, dok ispis pridonosi svojevrsnom remodeliranju bilo kojeg stila, pa čak i onog razgovornog, po epistemološkome ključu."²⁵

²¹ M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 22.

²² *Funkcionalni stilovi*, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 199, 79–85.

²³ M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 27.

²⁴ *Navedeno djelo*, 125.

²⁵ *Navedeno djelo*, 125.

Bez obzira na određena neslaganja, mislimo da je termin funkcionalni stilovi naprosto nezamjenljiv i da će još dugo ostati u našoj nauci, i s obzirom na neodređenost ostalih termina: diskurs, registar, tekst. Ove posljednje nećemo komentarisati, dovoljno je pogledati kako se oni tumače u *Enciklopedijskom rječniku moderne lingvistike*.²⁶

Priroda, društvo i tehnika osnovni su predmeti naučne interpretacije. Na toj osnovi stvarane su različite naučne discipline. One stupaju u različite međusobne odnose. U jednim je dominantan induktivni, u drugim deduktivni metod. Za jedne je karakteristično empirijsko opisivanje, za druge teorijsko razmatranje ili praktično predstavljanje. Naučni funkcionalni stil uvjetovan je karakterom naučnog ispitivanja, otuda su neke nauke apstraktne, druge konkretne. Nauka je ljudska aktivnost koja se može ocjenjivati i kao način i sredstvo poznavanja svijeta, ali i poboljšavanja ljudskog života. Nauka je posebna sfera ljudske aktivnosti, samim tim i posebna sfera ljudske komunikacije. Ta se posebnost u ljudskoj komunikaciji naziva naučnim stilom.²⁷ Pored ovog termina upotrebljavaju se i termini naučni jezik, jezik nauke, naučni izraz, stil naučnih radova, stil naučne literature (ili stil naučno-tehničke literature), ali i znanstveni stil i specijalni (specijalizirani diskurs²⁸) funkcionalni stil.²⁹

Obratit ćemo pažnju na neke od navedenih termina, one najčešće, naučni i znanstveni. Pitamo se da li su apsolutno identični, ali i specijalni (specijalizirani).

Moramo najprije vidjeti šta je to nauka. U *Filozofskom rječniku* Matice hrvatske³⁰ lijepo se kaže da nauka (njem. Wissenschaft, engl. science) nije isto što i znanost iako mnogi upotrebljavaju ovaj pojam u tom smislu. Naukom nazivamo – za razliku od pojedinačnih znanosti – zajedničkim ciljem ili svrhom povezane rezultate pojedinih znanosti koji služe istoj praktičnoj primjeni. Tako nazivamo naukom npr. medicinu, jer ona povezuje rezultate i fizike i hemije i fiziologije i psihologije itd., a sve sa svrhom da pomaže održanju i poboljšanju ljudskog zdravlja. Tehničke nauke povezuju rezultati matematike, hemije, fizike i drugih znanosti. Također, nauka je naziv za skup međusobno povezanih teza koje neko zastupa, znači u istom smislu kao učenje, nauk ili doktrina (njem. Lehre, franc. doctrine). Vidjet ćemo kako se u istom rječniku definiše znanost.

Znanost (grč. episteme, lat. scientia, njem. Wissenschaft, engl. science) ima šire i uže značenje. Šire, to je skup svih metodički stečenih i sistematski sređenih znanja; djelatnost kojom stječemo takva znanja. Uže, to su metodički stečena i sistematski sređena znanja o određenom području ili aspektu zbilje. Sve znanosti u užem smislu čine znanost u širem smislu. Znanost u oba smisla ima različite "aspekte" ili "strane". Tako je znanost jedinstvo izražavanja i izlaganja, otkrića i dokaza, metode i sistema. Počeci znanosti javljaju se s počecima pismenosti, međutim znanost se snažnije razvija

²⁶ Nolić, Beograd, 1985.

²⁷ M. Minović, *Srpskohrvatski jezik (IV)*, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1982, 69.

²⁸ M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 122.

²⁹ M. Radovanović i drugi, *Srpski jezik na kraju veka*, Institut za srpski jezik SANU, Službeni glasnik, Beograd, 1996, 145.

³⁰ *Filozofski rječnik*, Filozofska hrestomatija, Matica hrvatska, Zagreb, 1965, 274.

tek u staroj Grčkoj. Filozofija i znanost bile su u Grčkoj spojene u jednu cjelinu koja se nazivala ljubavlju prema mudrosti – filozofija, i već se u to vrijeme osamostaljuju matematika, astronomija i mehanika. U novom vijeku odvajaju se i konstituišu područja fizike, hemije, biologije, sociologije, psihologije. S odvajanjem znanosti od filozofije i s podjelom znanosti na brojne grane i podgrane nastaje i problem klasifikacije znanosti. Najčešće se klasificiraju po predmetu koji proučavaju, po metodama kojima se služe, po svrsi ili cilju kojem se usmjeravaju. Otuda se sreću, najčešće, sljedeće distinkcije: formalne znanosti – znanosti koje proučavaju samo formalnu stranu realnih stvari i zbivanja (matematičke znanosti i simbolička logika); realne znanosti – znanosti koje proučavaju realne predmete i zbivanja; prirodne znanosti – znanosti koje proučavaju prirodne pojave (fizika, hemija, biologija itd.); društvene znanosti – znanosti koje proučavaju društvene pojave (sociologija, historija, politička ekonomija itd.; neki tu uključuju i psihologiju, ali je neki izdvajaju u posebnu grupu, kao nauku koja stoji između prirodnih i društvenih znanosti); teorijske znanosti – čiji je cilj otkrivanje istine na jednom području istraživanja; primijenjene ili praktične znanosti – znanosti čiji je cilj primjena jedne ili više teorijskih znanosti radi postizanja neke praktične koristi (medicinske i veterinarske znanosti, agronomija itd.); genetičke znanosti – proučavaju postanak i razvoj predmeta i pojava određene vrste (kosmologija, geologija, historija itd.); systemske znanosti – proučavaju i nastoje sistematski zaokružiti spoznaju o jednom području (zoologija, botanika, sociologija itd.). Oni koji u znanost uključuju i filozofiju prave razliku između filozofije kao opće znanosti i svih posebnih znanosti.³¹

Prvo pitanje koje nam se postavlja jeste da li je naučni stil opravdanije imenovati ovako ili, kako nalazimo kod drugih ispitivača, znanstveni stil. Očito dva termina za istu pojavu dolaze otuda što se ne vodi dovoljno računa o razlici između nauke i znanosti, već se izjednačavaju ova dva pojma. Uostalom, pogledajmo kako su definisani u *Rječniku srpskohrvatskoga književnog jezika*³²: Nauka: “ž. 1.a. sistem znanja o zakonitosti razvitka prirode, društva i mišljenja, znanost (...), 1.b. (obično mn.) posebna oblast tih znanja: društvene nauke, prirodne nauke, humanističke nauke (...) znanje (...); 2. pouka, lekcija, nauka (...); 3. mn. školovanje (...); 4. navika.” Za znanost se kaže da je to “nauka, zbir sistematizovanih istina do kojih se dolazi otkrivanjem činilaca i pojava u pojedinim granama razvitka prirode i društva i utvrđivanjem zakonitosti u njima”. Znanstven, -a, -o: “koji se odnosi na znanost, naučan, koji odgovara zahtevima nauke”.

Prema navedenim definicijama nije jasno da li su *znanost* i *nauka* sinonimi. To znači da najprije treba razgraničiti ova dva pojma, pa tek onda navedeni stil podvesti pod jedan termin, ili, ukoliko se stvarno radi o sinonimiji, upotrebljavati oba termina (kao i do sada): *znanstveni stil* / *naučni stil*.

³¹ *Filozofski rječnik*, Filozofska hrestomatija, Matica hrvatska, Zagreb, 1965, 435–436.

³² Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb, 1967.

U suštini danas imamo dva termina, jedan dominantan u hrvatskom jeziku (*znanstveni* /u *Hrvatskom pravopisu*³³ se navodi *naučan* > *znanstven*/), drugi dominantan u srpskom (*naučni*); u bosanskom jeziku upotrebljavaju se oba, češće *naučni stil* (A. Isaković, *Rječnik bosanskoga jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995, IV izdanje, izjednačava termine *nauka* i *znanost* /scientia/).

Specijalizirani diskurs detaljno objašnjavaju M. Kovačević i L. Badurina. Tvrde da se pod pojmom specijalizirani diskurs podvodi čitav niz funkcionalno i tematski raznolikih diskursa. Vrlo je kompleksan. Ima osobine javnog diskursa, ali se od njega razlikuje po svojoj specijalističkoj dimenziji. A “domene specijaliziranoga diskursa pokrivaju strože definirana područja ljudskih djelatnosti, a njihovi su tvorci redom stručnjaci određenih područja. Jasno izražena funkcija – među članovima uže znanstvene (stručne) specijalističke zajednice – bitno sužava i krug potencijalnih recipijenata pojedinih domena specijaliziranog diskursa”.³⁴ Znači da specijalizirani diskurs objedinjuje različite specijalizirane diskursne tipove i vrlo je kompleksan fenomen. Razlikuje se po stupnju specijaliziranosti i po struci uz koju se vezuje. Tako je akademski diskurs određen akademskom sredinom i teorijskim pristupom. Obuhvata one jezičke realizacije koje svrstava u okvire akademskoga života (jezik dogovora, sastanaka). To je zapravo jezik nauke i naučnog pristupa problemima. On se dalje razlaže u različite primijenjene diskurse (pravne, ekonomske, medicinske), gdje postoje jasne razlike naprimjer između jezika medicinskih znanosti i zdravstva; jezik znanosti o književnosti i znanosti o jeziku razlikuje se od jezika nastave književnosti i jezika u nižim razredima osnovne škole. Svaki od njih može se uključiti u javni diskurs i njemu se prilagođavati. U zamišljenome središtu specijaliziranog diskursa njegova je akademska domena. Oko nje se šire specijalizirane domene, a i akademska se domena unutar sebe razlaže i s obzirom na akademski jezik naučnog područja kojem se nađe u praksi i s obzirom na situacije u kojima se jezička djelatnost ostvaruje (univerzitetsko predavanje, seminar, ispit, stručni članak, prikaz, polemika). “Upravo zbog tog središnjeg položaja unutar specijaliziranog diskursa”, ističu M. Kovačević i L. Badurina, “predstavljamo *akademski diskurs* kao reprezentant složena diskursnog tipa.”³⁵

Ima i drugačijih mišljenja: da se prema prirodi funkcija razlikuju književno-umjetnički stil i stilovi komunikacija, od kojih se razgovorni stil odnosi na ličnu komunikaciju, a publicistički, administrativni i naučni pripadaju sferi javne komunikacije, zato ih nazivaju specijalnim funkcionalnim stilovima.

U problem javne i lične komunikacije ovom prilikom nećemo zalaziti, samo ćemo napomenuti da granice između njih nije uvijek lahko uspostaviti.

Zanima nas dalje da li su stavovi ispitivača naučnoga stila jedinstveni.

Poći ćemo od njihovih podjela naučnog stila.

³³ Babić – Finka – Mogaš, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

³⁴ M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 122.

³⁵ *Navedeno djelo*, 124.

Prema stepenu naučnosti Tošović izdvaja tri podstila: strogo naučni (akademski), naučno-udžbenički i naučno-popularni. Autor strogo naučnog stila jest stručnjak koji se obraća stručnjacima; autor naučno-udžbeničkog jest stručnjak koji se obraća budućem stručnjaku, a naučno-popularnog stručnjak koji se obraća onome ko nije specijalista za konkretnu oblast.

Tipični predstavnik naučnog stila jeste strogo naučni podstil. Namijenjen je ograničenom broju recipijenata, tj. profesionalcima za datu oblast; naučnoistraživački se orijentiše ka učenicima i studentima dakle ima više recipijenata. Naučnost mora biti primjerena uzrastu; najširi krug korisnika ima naučno-popularni podstil.

Na karakter naučnog stila utječu naučna područja i naučni mediji. Tošović govori o dva globalna područja: naučno-istraživačkom i naučno-tehničkom. Naučno-istraživačko pokriva strogo naučni, naučno-udžbenički i naučno-popularni podstil. Tehnički žanrovi razvijaju dva podstila – tehničko-informativni i tehničko-poslovni.

Komunikacija u mediju između naučnika i naučnika, naučnika i budućeg naučnika i naučnika i nenaučnika realizira se u pismenim i usmenim medijima. Osnovni oblik naučnog stila jeste:

A) pisani medij. On se sastoji od četiri dijela: 1) monografskog (koji čine posebna naučna izdanja tipa: monografije, knjige, priručnika, udžbenika, skripta, brošure i sl.); 2) periodičnog (u kojem se povremeno prezentiraju naučna dostignuća preko listova, zbornika, biltena i dr.; u njima se objavljuju naučni radovi: članci, prikazi, recenzije, pregledi, osvrti, polemike, diskusije i dr.); 3) edukativnog (koji obuhvata sve pismene oblike naučnog rada u školi, na fakultetu, akademiji: referat, hendaut, maturski rad, seminarski rad, diplomski rad, stručni rad, magistarski rad, doktorski rad) i 4) informativnog medija (koji čine: izvještaj, zabilješka, teze, pismo, dnevnik, bibliografije, anotacija, hendaut, enciklopedija, rječnik, leksikon).

Pismeni medij omogućava različitu organizaciju teksta (unifikaciju i standardizaciju).

B) Usmeni medij dijeli se na tri grupe: 1) manifestacioni (koji predstavlja formu okupljanja naučnika gdje se razmjenjuju informacije, kao: kongres, konferencija, simpozij, kolokvij, savjetovanje, okrugli sto; na njima se daje uvodna riječ, podnose referati, saopćenja, diskusije. Prezentacija je usmena, ali se koriste i audio-vizuelne tehnike: magnetofon, grafoskop, projektor, sad već i kompjuterske opreme. Materijal se sprema na folijama, u obliku hendauta /koji ima pet dijelova: legitimacioni, lokacioni, nominacioni, ilustrativni i bibliografski/); 2) edukativni medij (služi za obrazovanje naučnog kadra, dolazi u formi časa /predavanje, seminar, vježbe, konsultovanje; multimedijalna prezentacija dobija veći značaj/); 3) radio-televizijski medij (omogućava naučniku da komentariše, učestvuje u debati, diskusiji, polemici, da drži predavanja ili da izjavu).³⁶

³⁶ B. Tošović, *Funkcionalni stilovi*, Beogradska knjiga, Beograd, 2002, 333-339.

B. Tošović daje i tipologiju naučnika. Svrstava ih prema obrazovanju, metodologiji, interakcijskom sagledavanju, stvaralačkom ritmu, zahvatu, finalizaciji i rezultativnosti. Grupiše ih u makrotaksone u koje spadaju: 1) edukator – istraživač, naučnik, mentor (koji može imati zvanje a) nastavničko: asistent, predavač, docent, profesor, a on može biti redovni i vanredni; b) naučno: doktor, magistar; c) istraživačko: naučni saradnik, viši naučni saradnik; d) akademsko: akademik, može biti dopisni, redovni i počasni); 2) edukant (učenik, student, postdiplomac, doktorand); 3) kreator (može biti: konstruktor, rekonstruktor, destruktor, proskriptor, deskriptor); 4) korelator (naučnik čija je osnovna orijentacija dovodenje u vezu pojmova i kategorija, posmatranje naučnog objekta iz više uglova i izdvajanje dominantni; Tošović ih figurativno imenuje kao: monarhiste, bipolarce, padobrance, ronioce, trikolarce); 5) ritmizator (ima specifičnu dinamiku rada, postoje sprinteri i maratonci); 6) fokusator (teži sagledavanju stvari na mikro i makro planu, otuda: atomizator i globalizator); 7) reflektor (naučnik čiji rezultati predodređuju druge, ili sami postaju predodređeni: mogu biti sijači, žeteoci i orači); 8) promotor (može biti originalan /novator/, suviše neobičan, paradoksalan /heretik/ ili populiše naučne rezultate /popularizator/).³⁷

Naučni rad može se razmatrati i s aspekta metoda koji se primjenjuje. Tošović izdvaja: konstrukciju, rekonstrukciju, destrukciju, deskripciju i proskripciju. Svaki ima odgovarajuću formu naučnog izraza (može biti slovna ili u obliku formalizovanog sistema). Neki mogu sadržavati različite znakovne sisteme (formule, sheme, dijagrame, karte, planove, crteže, simbole).³⁸

Za razliku od B. Tošovića, drugi autori naučni stil dijele na drugačiji način, uglavnom na podstilove. Tako M. Čarkić razlikuje tri podstila: čisto naučni, naučno-nastavni, naučno-popularni.³⁹ M. Katnić Bakaršić razlikuje dva podstila: usko naučni (ili naučni u užem smislu) i naučno-udžbenički, a osnovni žanrovi usko naučnog stila jesu: naučni rad, izvorni znanstveni članak, pregledni članak, stručni članak, naučna knjiga, monografija, referat, recenzija, doktorat, magistarski rad, posebni žanrovi su enciklopedijski (članci i natuknice), oni se uglavnom realizuju u pismenoj formi, a naučni žanrovi: usmeno predavanje ili referat na kongresu, na skupu naučnika iz iste oblasti, naučna diskusija, ekspoze prilikom odbrane doktorata ili magistarskog rada, realizuju se primarno usmeno.⁴⁰ M. Samardžija ovaj stil imenuje znanstvenim i također ga dijeli na dva podstila: strogo znanstveni i znanstveno-popularni.⁴¹

Podjela podstilova naučnog stila, u zavisnosti od namjene literature, daje se iscrpno ili samo informativno, ali je činjenica da to nije dovršen proces; moguće su i neke promjene, najavljuje se njihovo daljnje grananje, npr. J. Silić.⁴²

³⁷ B. Tošović, *navedeno djelo*, 340-344.

³⁸ B. Tošović, *navedeno djelo*, 346.

³⁹ *Uvod u stilistiku*, Naučna knjiga, Beograd, 2002, 167.

⁴⁰ *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001, 27-29.

⁴¹ *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, 41.

⁴² *Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnog jezika*, Kolo, Matica hrvatska, IV/1, Zagreb.

Sasvim drugačiji pristup, inače, imaju M. Kovačević i L. Badurina. Smatraju da se “funkcionalni stilovi” moraju posmatrati unutar šireg diskursnog konteksta kojemu pripadaju, s obzirom na činjenicu da pojam diskursa objedinjuje planove (pisanih i govornih oblika) i domene (pojedinih iskaznih vrsta, bez obzira da li se ostvaruju u govoru ili pismu) jezičke realizacije. Treba izdvojiti planove, okarakterisati ih pa tek onda domene. Domene treba grupisati u tekstove, kao prvi stupanj apstrakcije, kao međufazu između konkretnoga teksta i diskursnog tipa. U tom smislu tekst se preklapa s diskursnom domenom. S druge strane određeni se diskurs razlaže na svoje domene (“poddiskurse”, “mikrodiskurse”) u okvirima u kojima se realizuju (usmeno ili pismeno) pojedini konkretni tekstovi. Ako se zanemari “blag pomak perspektive i širenje fokusa proučavanja u područje diskursa, može se uspostaviti relacija diskursnog tipa s funkcionalnim stilom, a njegove domene s podstilom funkcionalnog stila. Polazišna mreža takvim pomakom postaje kompleksnijom, ali takva bolje prati funkcionisanje jezika u različitim životnim situacijama.”⁴³ Znanstveni stil (domene) u praksi se poznaje na dva načina (misli se na pisani plan akademskog diskursa): geneološki (nudi distinkciju tekstova po vrstama: recenzija, rasprava, esej) i recenzentski (ocjenjivački), koji se tiče ocjena dometa kakvih ispisa (stručni radovi, prethodna saopćenja, pregledni članci i izvorni naučni radovi). Ovo nije uvijek lahko sprovesti, jer se neki rad može najprije uzeti kao stručni rad, a zatim kao rasprava ili esej. Potrebno je dalje izvršiti identifikaciju tekstovnih tipova na planu akademskoga govora. Akademski govor dijeli se na područje nastave (predavanja, seminari, konsultacije, ispiti) i na područje institucionalnog i vaninstitucionalnog verbalnog prezentiranja istraživačkih aktivnosti (saopćenja, referati, znanstvene debate, polemike). Svaka od ovih domena iziskuje studiozan opis. To je posao kojemu tek treba pristupiti. Analiza akademskog diskursa u svim njegovim vidovima (domenama, planovima) doprinijela bi unapređivanju akademske kulture.⁴⁴

R. Simić i J. Jovanović u *Osnovama teorije funkcionalnih stilova*⁴⁵ u okvirima naučnog funkcionalnog stila zapravo govore o strukturi naučnog jezika, a umjesto diferencijacije na podstilove i žanrove jednostavno govore o vrstama i oblicima naučnih tekstova, gdje izdvajaju članak kao najjednostavniji tip naučnog teksta, a onda slijede više vrste: studija, rasprava, prikaz i kritika, naučna monografija, zbornici radova, časopis. Sve vrste i oblike naučnih tekstova, ukoliko je to dopuštala njihova priroda, ilustruju primjerima.

Kao što se može vidjeti, najiscrpniju podjelu naučnog funkcionalnog stila daje B. Tošović. Postavlja se pitanje da li je ona sveobuhvatna. Ova lista svakako bi se mogla proširiti, ali po našem uvjerenju nikada ne može biti konačna, jer se ne smije gubiti iz vida činjenica da je “nauka u osnovi pretpostavka mogućnosti racionalnog planiranja i upravljanja cjelinom ljudskog i društvenog života”.⁴⁶

⁴³ Navedeno djelo, 127.

⁴⁴ V. M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 122-152.

⁴⁵ Jasen, Beograd, 2002.

⁴⁶ J. Berberović, *Filozofija i svijet nauke*. Svjetlost, Sarajevo, 1990, 22.

Mnogi ispitivači govore o interakcijama ovoga stila s drugim funkcionalnim stilovima. Može se zapaziti da pojedini autori dovode ovaj stil u vezu s onim kojim se primarno bave. Tako M. Mladenov povezuje naučni stil s novinarskim, S. Markus s matematičkim⁴⁷ itd. Međutim, neki zaključci u vezi s tim vrlo su problematični. S. Markus tvrdi da u pjesničkom jeziku nema sinonimije, u matematičkom, tj. naučnom, sinonimija je beskonačna.⁴⁸ Dakle, s jedne strane apsolutizuje se sinonimnost naučnog jezika, a s druge strane apsolutno se odriče sinonimnost u poeziji. Dovoljno je napomenuti koliko naprimjer M. Mladenov ističe značaj sinonimije u analizi jezičkih jedinica sa stilskom funkcijom uopće, odnosno ovakvom tvrdnjom teorija izbora, toliko značajna za lingvostilističku interpretaciju književnoumjetničkog teksta (i ne samo njega) pala bi u vodu. Šta drugo radi pjesnik ako ne traga za pogodnim izrazima za opisivanje iste pojave, koje, izabравši ih, kombinira na sebi svojstven način. Također, nije tačna tvrdnja S. Markusa o tome da je jezik matematike (čitaj nauke) apsolutno sinoniman. Da je to tako, nauka bi bila besmislena. O tome detaljno pišu R. Simić i J. Jovanović,⁴⁹ pa se na ovom problemu više nećemo zadržavati.

Postoje i brojna neslaganja u samom opisu karakteristika naučnog stila, kako ekstralingvističkih, tako i jezičkih obilježja. Najčešće se razilaze u samoj količini informacija. U radovima brojnih ispitivača navodi se istinitost kao jedna od najvažnijih ekstralingvističkih karakteristika.⁵⁰ Da li je to sasvim tačno? Umjesto šireg komentara poslužiti ćemo se onim što o ovome kažu R. Simić i J. Jovanović: "Jezik (...) i u nauci kao i inače, prati ljudsku misao u svim njenim oblicima – od istinosno zasnovane do puke pretpostavke i nedokazane teze. I sposoban je da sve prelive uobličiti i u uobičenom vidu pohrani za sagovornike, sledbenike i buduće generacije istraživača – kao izvor znanja, kao obrazac naučno uspelog teksta, kao primer kako ne valja činiti itd. Svaki od tih oblika ima sopstvenu vrednost kao pouka, ili kao opomena."⁵¹ Prethodno nas podsjećaju kako je N. Čomski prešutio činjenicu da je shvatanje o dvočlanosti rečenice slaba tačka mnogih teorija, drugi su je prihvatili i na to ukazali (A. Belić), ali mu to nije smetalo da postane poznat širom svijeta (praviti ćemo se da ne znamo kako).

Pored logičnosti, apstraktnosti, hermeneutičnosti, kao osnovne osobine naučnog stila B. Tošović i drugi navode i preciznost i objektivnost. Međutim sasvim suprotno dokazuju M. Kovačević i L. Badurina analizirajući temeljna pitanja jezika nauke s obzirom na njegov predmet i funkciju, odnosno jezik znanosti o književnosti i jezik književnosti, gdje kažu: "Mit je o objektivizmu književnoznanstvenog jezika barem jednako neodrživ kao mit o neizbježnome subjektivizmu, jer riječ je o

⁴⁷ M. Mladenov, *Novinarska stilistika*, Naučna knjiga, Beograd, 1980; S. Markus, *Matematička poetika*, Nolit, Beograd, 1974.

⁴⁸ S. Markus, *navedeno djelo*, 19-20.

⁴⁹ *Navedeno djelo*, 142-144.

⁵⁰ Kao prvu nalazimo je u srednjoškolskom udžbeniku: Ž. Stanojčić i drugi, *Savremeni srpskohrvatski jezik i kultura izražavanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd i Zavod za udžbenike Novi Sad, 1989, 426; M. Čarkić, *navedeno djelo*, 166; M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 131 itd.

⁵¹ *Navedeno djelo*, 147.

komplementarnim polovima analize, gdje je jedan pol bez onoga drugoga nužno sakaat.”⁵²

Nisu usaglašeni stavovi proučavalaca ovoga stila čak ni u vezi sa njegovom osnovnom funkcijom. M. Minović uzima da je najvažnija funkcija ovog stila intelektualno-komunikativna.⁵³ M. Čarkić smatra da ovaj naziv nije zadovoljavajući, zato navodi da je dokaz njegova najvažnija funkcija.⁵⁴ Prema mišljenju B. Tošovića osnovna funkcija ovoga stila jeste saopćenje.⁵⁵ Međutim, M. Katnić Bakaršić tvrdi da je dominantna referencijalna jezička funkcija, ali da ovom funkcionalnom stilu nije strana ni konativna, metajezička, pa čak ni fatička.⁵⁶

Prevaziđene su tvrdnje nekih autora (npr. M. Minovića) da se u naučnom stilu upotrebljava jezik u strogo normativnom smislu, tj. da nema osobina narodnog govora. Zaboravlja se da iskaz ovog stila može biti i usmeno realizovan. Tada se neminovno vrše vidne promjene naučnog teksta. Ukoliko se o bilo kojem naučnom tekstu povede rasprava, onda tekst oblikuje više govornika, pojavljuju se elementi razgovornosti, pa se samim tim mogu javiti i nestandardnojezički elementi (kolokvijalna riječ, žargonizam, dijalektizam, pojavljuju se kao nespecifičan sloj, kako kaže B. Tošović⁵⁷), misao može biti prekinuta i nedovršena. Plan govora tada je otvoren, a elementi razgovornosti ne moraju štetiti ostvarivanju ciljeva naučnog teksta.⁵⁸

Gotovo svi proučavaoci jezika nauke ističu da termini (s nomenklaturnim i profesionalnim riječima) predstavljaju obligatorne jedinice u jeziku nauke, metafore su fakultativne pojave. Njihova najvažnija osobina jest nedovršenost i hipotetičnost.⁵⁹ A. Ričards, govoreći o jeziku filozofije, kaže da se sveprisutnost metafore kao jezičkog načela može dokazati pukim posmatranjem. Naglašava da se bez nje ne može proći ni kroz tri rečenice obične tečne diskurzije. “Čak i u krutom jeziku temeljnih nauka odstranjujemo je tek uz velike muke (...), naročito u filozofiji ne možemo bezbedno da preuzmemo nijedan korak bez nepokolobljive svesti o metaforama kojima se mi i naša publika možemo služiti; i mada možemo polagati pravo na to da ih tobož izbegavamo, mi to možemo pokušati jedino otkrivajući ih. I to važi utoliko više ukoliko je ozbiljnija filozofija po sredi.”⁶⁰

Dalje se može govoriti o različitim interpretacijama morfološke i sintaksičke strukture, naročito o stvarnoj cjelovitosti, povezanosti i logičnosti naučnog teksta, ali o

⁵² Vidi detaljnije u citiranom djelu, str.141 i dalje.

⁵³ Navedeno djelo, 70.

⁵⁴ Navedeno djelo, 167.

⁵⁵ Navedeno djelo, 333.

⁵⁶ Navedeno djelo, 26.

⁵⁷ Navedeno djelo, 349.

⁵⁸ M. Kovačević i L. Badurina, *navedeno djelo*, 131.

⁵⁹ В. В. Петров, Научные метафоры природа и механизм функционирования.- U: *Философские основы теории*. - Новосибирск: Наука. – С. 196-220 (preuzeto iz knjige В. Тошовића, *Функционални стилови*, Београдска књига, Београд, 2002, 348).

⁶⁰ *Филозофја реторике*, Нови Сад, 1988, 74-76. (preuzeto iz knjige *Основи теорије функционалнихстилова* R. Simića i J. Jovanović, Јасен, Београд, 2002, 129)

tome će biti riječi nekom drugom prilikom. Za to je potrebno detaljnije preispitivanje ovih pojava, svakako i njihovo dalje istraživanje. I inače, za osvjtljavanje ovog funkcionalnog stila potrebno je posvetiti veću pažnju brojnim pojavama (ne samo jezičkim), naročito onima oko kojih postoje neslaganja. Usaglašavanjem stavova i detaljnim analizama pojava karakterističnih za ovaj stil (diskurs, rekurs, tekst...) dobit će se egzaktnija slika njegovog opisa, samim tim i egzaktniji opis standardnog jezika u cjelini. Mislimo da je to krajnji cilj ispitivanja funkcionalnih stilova.

ON ACADEMIC REGISTER

Summary

This paper discusses various dilemmas and disagreements concerning academic register, from its designation to the description of its linguistic and extra-linguistic features.